

Nr 22

Utlåtande i anledning av väckt motion om decentralisering av företagsamhet och förvaltning i storstäderna.

I en inom andra kammaren under nr 196 väckt motion, som hänvisats till bankoutskottets handläggning, har herr *Andersson* i Brämhult anhållit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att frågan om en decentralisering av företagsamhet och förvaltning i storstäderna måtte tas upp till prövning i enlighet med vad i motionen anförts.

Motionären hänvisar inledningsvis till de uttalanden som gjordes i motionerna I: 341 och II: 290 till 1954 års riksdag om de stora olägenheter den ojämna befolkningsutvecklingen ur försvarspolitisk synpunkt innebär för samhället. Bankoutskottet avgav utlåtande över motionerna (nr 36/1954), varvid dock icke de försvarspolitiska synpunkterna upptogs till behandling.

I fortsättningen anför motionären följande.

I oktober 1954 avgav överbefälhavaren sitt förslag till riktlinjer för vårt försvars organisation under de närmaste tio åren. Icke heller överbefälhavaren synes emellertid ha uppmärksammat den enligt motionärens uppfattning viktiga del av försvarsförberedelserna som ovan berörts.

I fråga om försvarets framtida utformning bör understrykas, att en decentralisation bör eftersträvas. En träff av en tung flygbomb och ännu mer av en atombomb har så vidsträckt verkan, att mycket stora förluster kan tillfogas mera samlade styrkor. Men till Stockholm är förlagda försvarsstab, arméstab, marininstab, flygstab, arméförvaltning, marinförvaltning och flygförvaltning med kanske ett tusental officerare och tjänstemän i ett par stora kvarter, som skulle kunna förintas av var sin bomb. Om något dylikt inträffade, innan utflyttning vid mobilisering hunnit verkställas, skulle ett ödesdigert slag kunna tillfogas försvarsmakten.

Det torde också vara ofrånkomligt att frågan om en evakuering redan i fredstid från storstäderna av industriella anläggningar av vikt för försvaret och folkförsörjningen tas upp. Likaså torde det vara nödvändigt att icke koncentrera statliga verk och inrättningar till huvudstaden och att en decentralisering av förvaltningsapparaten äger rum. Om den nuvarande utvecklingen på förvaltningsområdet tillåtes fortgå ostörd, kan ett krigsutbrott, varvid de moderna atomstridsmedlen och robotvapnen kommer till användning, bli mycket ödesdigert och i ett enda ögonblick sätta hela vår förvaltningsapparat ur funktion. Härvidlag planerade evakueringar vid krigsfara kan bli värdelösa. En utflyttning av statliga verk och inrättningar måste därför äga rum i fredstid.

Det är enligt min uppfattning lika viktigt att sådana verkligt effektiva fredstida förberedelser sker som att man planlägger försvarsmaktens orga-

nisation, styrka och utrustning. Ett försvar utan tryggad försörjning och med förvaltningsapparaten äventyrad är dömt att misslyckas. Det torde därför vara ofrånkomligt att dessa viktiga spörsmål tas upp till diskussion i anslutning till den prövning av överbefälhavarens förslag, som av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet förutsatts skola äga rum, så att förslag kan föreläggas 1956 års riksdag.

Över motionen har i vederbörlig ordning inhämtats yttranden från *överbefälhavaren* och *riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap*.

Överbefälhavaren uttalar, att de i motionen framförda synpunkterna och principförslagen är ägnade att i viktiga hänseenden höja vår försvarsberedskap och att minska vår sårbarhet. De biträdades därför i allt väsentligt.

I sitt yttrande erinrar överbefälhavaren om att civilförsvarsstyrelsen och försvarsstaben i samarbete närmare behandlat vilka försvarsförberedelser inom civilförsvarsstyrelsens verksamhetsområde som kan vara erforderliga för att minska sårbarheten. De synpunkter som härvid framkommit har sammanställts i en promemoria, vilken den 31 mars 1955 överlämnades till 1953 års civilförsvarsutredning samtidigt som generaldirektören och chefen för civilförsvarsstyrelsen och chefen för försvarsstaben i skrivelse efterhörde huruvida 1953 års civilförsvarsutredning vore villig medverka till ett Kungl. Maj:ts principiella ställningstagande beträffande civilförsvarets framtida utformning.

Överbefälhavaren framhåller, att i den mån hänsyn till försvarssynpunkter tas vid samhällets utformning i fredstid underlättas den svåra och riskfyllda omställningen vid krig eller krigsfara.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, som begränsat sitt yttrande till det ekonomiska beredskapsområdet, har bl. a. uttalat följande.

I yttrande den 7 augusti 1951 till chefen för handelsdepartementet över ett av särskilda utredningsmän den 26 januari 1951 avgivet betänkande angående näringslivets lokalisering anförde riksnämnden bl. a. följande:

"I anslutning till de av utredningen anförda försvarspolitiska synpunkterna (s. 85—89) kan framhållas att befolkningens och näringslivets ökade koncentration till större tätorter och den därmed sammanhängande tekniska utvecklingen medför, att försörjningsapparaten blir känsligare för störningar i samband med krig och avspärning än vad som är fallet i ett samhälle som i större grad grundar sin försörjning på självhushållning. Å andra sidan torde denna koncentration i stor utsträckning ha varit en förutsättning för den tekniska utvecklingen, genom vilken möjligheten att förse befolkningen med nyttigheter av olika slag betydligt ökats. Det

torde vara mycket svårt att fastslå vad som på längre sikt är försvarspolitiskt önskvärt i fråga om utvecklingen av samhällsstrukturen i stort.

Över huvud bör man enligt riksnämndens mening endast då så är oundgängligen nödvändigt låta beredskapssynpunkterna föranleda avsteg från vad som för näringslivet är riktigt ur fredsmässiga synpunkter. Ett sunt näringsliv är en grundläggande förutsättning för att landet skall kunna bära kostnaderna för ett betryggande försvar. De avsteg, som måste göras för att t. ex. säkerställa tillgången på krigsmateriel, livsmedel, drivmedel och dylika oundgängliga förnödenheter böra icke vara större än vad som i varje särskilt fall erfordras för att uppnå en godtagbar beredskap.”

”I övrigt torde den ur försörjningsberedskapens synpunkt angelägnaste lokaliseringsfrågan vara att skaffa bergverkstäder för särskilt krigsviktig produktion.”

”Riksnämnden anser sålunda, att bedömningen av vad som är en ur försvarsberedskapssynpunkt önskvärd lokalisering i allmänhet är så osäker, att man bör låta dessa synpunkter inverka på lokaliseringen endast i de undantagsfall då mycket klara och viktiga skäl härför föreligga.”

Ledningen av lokaliseringsverksamheten har i enlighet med Kungl. Maj:ts prop. 127/1952 tills vidare förlagts till arbetsmarknadsstyrelsen. Styrelsen upprätthåller allt fortlöpande intimt samarbete med, bl. a., riksnämnden som härvid företräder de ekonomiska försvarsberedskapssynpunkterna. Samarbetet avser den allmänna lokaliseringspolitiken, utredningar, inventeringar, enskilda lokaliseringsfall m. m.

Riksnämndens ovan citerade slutsats om säkerheten vid bedömningen av lokaliseringen ur försvarsberedskapssynpunkt utgör givetvis icke ett underkännande av det av motionären anförda uttalandet att tätortsbebyggelsen innebär ett utomordentligt faromoment vid en oinskränkt luftkrigföring. Denna synpunkt har också tagits till utgångspunkt för 1953 års civilförsvarsutrednings undersökningar beträffande utrymning av vissa tätorter. Utredningen har i skrivelse till riksnämnden begärt nämndens medverkan för undersökning av konsekvenserna för försörjningsberedskapen i samband med en bort- eller utflyttning från en del tätorter såsom en skyddsåtgärd vid en avancerad luftkrigföring.

Frågan om huru vårt lands sårbarhet vid krig sammanhänger med näringslivets lokalisering har sålunda upptagits till granskning i syfte att klarlägga möjligheterna att planera krigsmaterieltillverkning och annan oundgängligen nödvändig produktion i krig så att minsta möjliga fabrikskapacitet skulle i krig bli tagen i anspråk för sådan produktion inom vissa av civilförsvarsutredningen angivna större tätorter. I samband härmed söker man belysa vilka delar av näringsliv och administration som oundgängligen måste i krig kvarbliva inom dessa tätorter.

Det synes riktigt att, under förutsättning att några förberedelser för utrymning ej vidtagits, ett krigsutbrott varvid de moderna atomstridsmedlen och robotvapnen kommer till användning kan, såsom av motionä-

ren framhållits, i ett enda ögonblick sätta vår förvaltningsapparat och produktionsapparat ur funktion inom viktiga orter. Motionärens oro för att planerad evakuering kan bli värdelös synes också motiverad om erforderlig beredskap ej kunnat vidtagas. Risken härför torde dock avsevärt kunna nedbringas genom förberedelser i fredstid. Det förefaller vara mera ändamålsenligt att beredskapsmässigt arbeta för en effektiv utrymningsplanläggning för krigsfall och anpassning av planläggningen för krigsproduktion och krigsadministration till möjligheten av atom- och robotanfall från luften än att med hänsyn till risken av ett krig permanent decentralisera vår förvaltnings- och produktionsapparat.

Riksnämnden får slutligen understryka sitt ovan anförda yttrande, att då klara och viktiga skäl föreligga för hänsynstagande till försvarsberedskapssynpunkterna vid lokalisering av näringslivet, böra sådana synpunkter i görlig mån få inverka. I dylika fall synes myndigheterna böra stödja uppförandet av nya, ur beredskapssynpunkter lämpligt belägna anläggningar. Riksnämnden får här peka på möjligheterna att myndigheterna genom byggnadstillståndsgivning eller på annat sätt medverka till genomförandet av enskilda initiativ avseende en ur försvarssynpunkt förbättrad lokalisering genom spridning eller förläggning i bergrum av krigsviktiga anläggningar.

Då åt arbetsmarknadsstyrelsen uppdragits ledningen av lokaliseringsfrågorna och berörda beredskapsmyndigheter har sin uppmärksamhet riktad på frågan samt vidare riksdagen begärt att frågan om den framtida närings- och bebyggelsestrukturen i landet skulle bli föremål för inventering (bankoutskottets utlåtande nr 36/1954) synes det riksnämnden, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens särskilda åtgärd.

Utskottet. Frågan om den framtida utformningen av närings- och bebyggelsestrukturen i landet behandlades ingående av utskottet i utlåtande nr 36 till föregående års riksdag i anledning av då väckta motioner. Flerparten av de remissinstanser som hörts i ärendet hade varit av den uppfattningen att det icke skulle vara ändamålsenligt att då igångsätta en särskild allmän utredning av det föreliggande problemet i hela dess vidd. Utskottet delade denna mening men ansåg det nödvändigt att få till stånd en inventering och sammanställning av det omfattande material som genom offentlig utredning och samhällsvetenskaplig forskning etc. blivit tillgängligt liksom av de uppgifter som genom pågående utredningar kunde bli belysta. En sådan sammanfattande översikt torde enligt utskottet vara av värde då det gällde att taga ställning till vilka utredningar som kunde krävas för att få fram mera preciserade direktiv till ämbetsverken och vilka ytterligare praktiska åtgärder som erfordrades för att nå de syften motionärerna avsåg. På förslag av utskottet beslöt riksdagen för Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet sålunda anförde.

Vid den inventering rörande föreliggande utredningsmaterial och på-

gående utredningar till belysning av närings- och bebyggelsestrukturens förändringar torde enligt utskottets bedömning även försvarspolitiska synpunkter kunna beaktas. Utskottet delar motionärens uppfattning om den betydelse en decentralisering av företagsamhet och förvaltning har för våra försvarsförberedelser och finner att de synpunkter som framförts i motionen bör ägnas uppmärksamhet vid den nämnda inventeringen. Då frågan om den framtida utformningen av närings- och bebyggelsestrukturen redan är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet och då vidare — såsom framgår av remissyttrandena — berörda beredskapsmyndigheter ägnar frågan sin uppmärksamhet kan utskottet icke finna någon riksdagens åtgärd för närvarande påkallad för att främja motionens syfte.

Utskottets hemställer,

att riksdagen måtte anse motionen II: 196 besvarad genom vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 21 april 1955

På bankoutskottets vägnar:

FRANS SEVERIN

Närvarande:

från första kammaren: herrar Sundvik, Mogård, Werner*, Krügel*, Kronstrand, Strandler och Björnberg;

från andra kammaren: herrar Severin i Stockholm, Gavelin, Persson i Norrby, Johansson i Kalmar, Löfgren, Magnusson, Nelander* och fru Ingenäs*.

* Ej närvarande vid justeringen.